

ONOMASTICA ROMANELOR LUI I. PELTZ

(fragment)

I. Peltz, *Viața cu haz și fără a numelui Stan* (1929)

Subintitulat „roman”, *Viața cu haz și fără a numelui Stan* e o scriere atipică și, în orice caz, de slabă calitate. Însăilare de „momente” fără haz și extrem de convenționale, într-un stil imposibil, poetic-retoric, micro-romanul urmărește secvențe din viața așa-numitului Stan, personaj cvasi-abstract, întrucât vrea să reprezinte o largă categorie omească (unde va în finalul cărții, eroul recurge la expresia „eu, Stan, erou român și universal”), destul de vag conturată tocmai pentru că vrea să cuprindă prea mult, ca și cum aceasta ar avea gen proxim – dar nu diferență specifică. Impresia vine chiar din utilizarea la plural a numelui propriu: „Mic, doborât de micimea miliardelor de Stani pe care îi purta povară pe umeri și în adâncul subsolului sufletesc, nici n-ar fi cutezat zborul de o clipă măcar al privirii spre păpușile prevăzute cu ochi, mustață și guler tare, dacă din cerul de lămâie n-ar fi pornit ploaia.” Fraza se regăsește chiar pe prima pagină a cărții, în care naratorul de persoana a III-a descrie întâlnirea dintre Stan, mic slujbaș, și Stan, milionar și deputat. Revelația diferenței de statut social și material dintre cei doi este trăită de cel umil în regimul uimirii exprimate onomastic: „Micul slujbaș gândi: El – Stan; eu – Stan!”. Simetric, bogatul fericit își relatează ascensiunea și mentalitatea (inclusiv) prin marca onomastică: „Mă numeam Stan. Te numeam Stan. Ne numeam Stan. Anonimi. Vărăți în același ocean al necunoscutului. (...) Am văzut pe frații mei, umili și răbdători. Numai unul răsărise trufaș, dominator, întinzând mână tare peste lumea noastră dureros plecată. Nu-l chema Stan. Dar putea să-l cheme! Mergea tot ca noi, vorbea tot ca noi, râdea tot ca noi, avea o miopie rebelă, de care ne amuzam ca la o comedie de cinematograf. Atunci...? În barou, avocat, leșianam în fiecare zi: câți Stani, Doamne, cu servieta subțioară, galbeni, tăcuți, puzderie de frați de-ai noștri (...). Dar gândul evadării din anonimul urca în mine și-mi frământa creierii. Voi fi și eu! Mi-am spus. În lături cu Stan! Nu te supăra, Stane!”

Deci „Stan” devine, din unghiul personajului, dar și al naratorului, după cum am observat din primul pasaj și se poate remarca pe tot parcursul cărții, sinonimul anonimității, ca dovadă că pe colegul de facultate care iese în evidență nu-l cheamă Stan. Ideea revine într-o formulare precum: „Omenirea anonimă iubea și murea cu egală pace... O omenire de Stani de ieri, dintotdeauna aceiași.”; sau:

„Stan, armator... câți Stani, armatori, Doamne, sub cerul ăsta bătrân de mahorcă, pe apele astea eterne!” (revine, periodic, pluralul numelui propriu, care accentuează ideea). Micul slujbaș, la rândul său, notează mental asemănarea dintre el și îmbogățit, cu concluzia subînțeleasă a cvasi-identității dintre ei, a faptului că sunt interșanjabili, că putea fi el în locul celuilalt și invers: „În acest timp, micul slujbaș fotografia, cu pupilele mărite, strada, ploaia și figura proprietarului limuzinei: figură leit Stan, un alt obraz al său, o oglindă puțin defectată de timp și de imagini, în care își găsea intim privirea, nasul, cravata.”

Invitat la deputat acasă, micul slujbaș îl întreabă dacă „la Cameră sunt mulți de-ai noștri?” Răspunsul: „Firește! Sunt cei mai mulți! Suntem aproape aceiași din școală, din barou, din cafenea. Noi, cei mulți, votăm. Noi aplaudăm! Noi țipăm!” Concluzia celui sărac: „Va să zic, tot Stani și acolo!” Sugestia, cu tentă satirică (specifică întregii cărți, dar fără plasticitate realizată), este că diferențele rămân false, din moment ce toți sunt reductibili la calitatea de „Stan”, că ierarhia nu se bazează pe valoare, ci pe susținere reciprocă, pe interese comune. Drept urmare, micul slujbaș gândește așa: „Prostul! Și el crede că e *cineva!* Deopotrivă cu toți, cu toți, își amăgește urâtul! Tot Stan e! Numai Stan!” – deci „Stan” rămâne etalonul micimii, al non-valorii. Și e atât de important ca mod de a desemna acestea, încât formularea numelui întreg implică înlocuirea complementului nominal cu genericul „Cutare”: „Eu, Stan Cutare, voi fi: pildă, îndreptar, far.”

Mai mult, la un moment dat personajul cu rol de exponent încearcă să „resemantizeze” numele său propriu, să-i dea valoare de unicitate, prin desprinderea de sine însuși, respectiv de pluralul anonimității: „El a ucis pentru de-a pururi pe burghez. Pe *anonim* [subl. n., M.I.], de asemenea. (...) Un nume, altul, smuls beznei. Un Stan nou, un Stan – deci nu Stani, milioane, umpluți cu sânge și osânză și înfățișați pe pământ printr-însul. Cu alți ochi, cu alt nas, cu alt ritm. (...) El sfarmă emoțiile și înnebunește așteptările. El, Stan!” Dar orgoliul metamorfozei în unicat rămâne nejustificat – nu peste multă vreme are revelația că a decăzut din nou din unu – în mulțime: „Dar iernile au îmbătrânit imaginile. Visul s-a burghezit. (...) Stan se văzu în mii și mii, în milioane de Stani, același. Câți directori de circ, Doamne! (...) Câți Stani virtuoși pe pământul ăsta, osândiți să crească și să înmulțească veacurile – toate – după chipul unuia? (...) Unde chipul deosebit – barieră –

între el și ceilalți?” Sau, într-un alt pasaj: „Poet, cu senzații și imagini de țipete? (...) Câte mii și mii de Stani poeți de la un capăt la altul al planetei?”

Trista concluzie a multitudinii de „Stani”, a dificultății de a se desprinde din mulțime, de a-și găsi „diferența specifică”, îl determină pe protagonist să își reia viața cu periodicitate, să-și schimbe radical condiția. Dar de fiecare dată ajunge la aceeași proprie imagine – a unui Stan care repetă alți Stani, „Stani otrăviți de nădejdea-proiect”.

Caracterul parabolic al micro-romanului se vedește și în faptul că parcursul protagonistului e unul atoatecuprinzător – eroul trece prin multe ipostaze sociale și profesionale (armator, nabab, proprietar de circ – dar și, pe linia metaforică a exprimării, „gimnastic al morții și jongler al visului” –, membru al Partidului Tricolor, ministru etc.) și numeroase pagini se întind fără nici un nume propriu la orizont, personajele – nici măcar secundare, ci episodice – rămân desemnate prin funcție: arhivarul, tipograful, un bătrânel, fata morarului etc. Sau chiar prin „X” – în cazul unei citări publice: „Domnul X, pe când medita, cu mâna la cap, la o variantă a skoriciului (tango virtual)”. Dar Peltz devine inconsecvent în maniera sa abstractizantă și generalizatoare de a zugrăvi degringolada lumii și deșertăciunea protagonistului de a-și defini o unicitate, atunci când începe să dea o tentă semitică, o culoare locală personajelor sale (hibridizarea se putea observa deja în amestecul de referințe generale – gen „lumea întreagă” – și referințe românești sau particulare gen „Partidul Tricolorilor”, cârciuma „Cocostârcul violet”, întâlnirea publică de la „Miorița” ș.a.): astfel apar „domnul Haim” (negustor), tânărul „funcționar de magazin en gros și prin excepție izraelit”, Șmil („un vechi semen”); ori apar pur și simplu nume oarecare, cu același efect de bruiaj al dimensiunii abstracte (anonime) păstrate mai bine de jumătate din roman: Jenică, Brană, Bernard. Oricum, și evreii intră în această uniformizare, dovadă o precizare făcută cu privire la un personaj cu totul episodic: „El l-a văzut intrând umilit în sinagogă – era evreu, dar tot Stan”. Și în acest moment naratorul introduce o remarcă ieșită din comun, în măsura în care este una metatextuală: „El l-a văzut intrând umilit în sinagogă – era evreu, dar tot Stan (*pune-i, domnul meu, orice alt nume!* (s.n., M.I.))”. O astfel de precizare pare complet nepotrivită, dar la câte scăderi are acest micro-roman, o astfel de „deraiere” rămâne aproape nesemnificativă.

Aceeași sugestie a valorii universale a lui „Stan” ca mod de desemnare o regăsim și-n precizarea: „Îl chema Stan și pe el, ca și pe Șmil, ca pe Baiardiosk sau Haimanku.”

În concluzie, *Viața cu haz și fără a numelui Stan* rămâne departe de calitatea romanelor lui Peltz despre ghettoul evreiesc, o însăilare de episoade cu miză moralizatoare, unite doar prin genericul personaj „Stan” proiectat ca simbol al uniformizării și al omului cu vanități derizorii, definit doar prin elemente exterioare și experiențe fals revelatoare.

I. Peltz, *Horoscop* (1932)

Al doilea roman al lui I. Peltz nu este mult mai bun decât cel dintâi, dar face progrese în direcția particularizării subiectului și a autenticizării personajelor. Totuși, atât subiectul cât și personajele se cantonează într-o doză de convențional și de clișeu, stilul cvasi-poetic este păstrat, chiar dacă devine ceva mai abraziv și mai viu decât în cartea anterioară. În plus, e limpede localizarea semitică și bucureșteană.

La capitoul onomastică, iarăși n-ar fi multe de menționat. Se păstrează și acum tendința de a lăsa personajele ne-numite, deși celor mai importante le sunt declinate numele sau supranumele. Mediul fiind acela al prostituției și al petrecăreților de noapte, cele mai multe au profiluri sonore specifice: Ninica, madam Lulu, Biby, Mimy, Nineta, Jeny, Francesca („italiana dorohoiană, cu accent și păr după capriciu: azi blond, mâine brun și la anul lipsă”), Jeanetta (prostituata cea mai harnică, dar pentru că e pândită de spectrul bătrâneții), dar și Lia („țărâncă olteancă, își face meseria cu istețimea și firescul unei croitorese” care muncеște pe brânci în branșă pentru banii necesari întoarcerii în Mehedinți și cumpărării unei case – și căreia îi aflăm și numele adevărat – Maria: „Își va relua și numele – Maria – uitat acasă, între vaci și brazda voinicesc trasă pe pământ, și poate că se va mărita”), Marioara (frageda fată de care se înduioșează Haim într-o noapte de beție), Ida („prințesa barului, favorita și stăpâna. Ea ignorează regula și râde de poruncile domnului Ianinas.”). Iubita prostituată care-l va pierde pe Haim (după ce îl va lua de bărbat și nu înainte de a se sinucide ea însăși) poartă numele Margot – într-o scurtă secvență Haim se arată amuzat de nume, declară că „e un nume frumos”, dar femeia, atinsă de râsul bărbatului, îi spune: „Știu de ce râzi! Ți se pare caraghios să mă cheme așa!”.

Între acestea, „Rifca” iese în evidență datorită sonorității sale (care la un moment dat este upgradată printr-un bizar „Rifkială” – și din acest punct de vedere este bine ales pentru eroina principală a cărții, mama protagonistului (botezat și el nu tocmai „ortodox” (sic!) Haim Vraciul). Dintr-un pasaj în care eroul, nedumerit de expresia „copil din flori”, își descoase mama cu privire la originea sa, respectiv la originea numelui său, aflăm că „Haim” a fost numele bunicului său, iar „Vraciul” vine de acela care i-a citit în stele la naștere și i-a prevestit că „are să iubească neam rău de femeii... are să moară la spital, de prea multă inimă...”. Dar atunci când Rifca îi spune copilului (care întrebase „Dar Vraciul? Că pe tine, mamă, nu te cheamă așa.”) – „Ăsta-i numele unui bătrân care ți-a citit soarta în stele”, ea de fapt îi dezvăluie faptul că e vorba de un supranume, descins la rândul său nu ca un nume al „nașului”, ci ca ocupație a acestuia. Capriciul de a-l numi astfel pe fiul ei vine din credința superstițioasă a „adevărului” celor prevestite de vraci, dar rămâne bizar în contextul în care

Haim Vraciul numai vraci nu este, iar prevestirea numai de bun augur nu este. Dar absența tatălui (atât la naștere, cât și din viața celor doi, mamă și fiu) precum și prezența vraciului la momentul venirii pe lume a băiatului o determină pe chinuita protituată Rifca să-și boteze fiul cu un substantiv comun transformat într-unul propriu și al cărui semantism amintește de „harul” bătrânului cititor în stele.

Și mai apar, cu totul meteoric (sau doar menționați), dar contribuind cu pete de culoare la atmosfera relatării succinte, prea grăbite, a vieții lui Haim Vraciul, nume ca: Simion (băiatul grăjdarului), Miți (fata croitorului), Niculae, Lenuța (cea care are doi tați, spre nedumerirea copilului din flori Haim: „un tată de fiecare zi și unul care vine nu-mai duminica și sărbătorile”), Prichindel („băiat de viață”, „tovarăș bun de beții”, „amant expert al câtorva doamne mature și credincios până la moarte al dansatoarei mexicane cu nume curat moldovenesc”), madam Pițoriniky (unul din cele mai exotice nume, al „madamei antreprenoare de trupuri femeiești și abilă înlesnitoare a amorurilor fugare”), Take („codoș subțire”), Fany (fica moartă a unui bătrân chefliu, al cărei nume dă naștere unei confuzii pentru un personaj pe nume „Fane” care crede, eronat, că se aude strigat – dar care e și partenerul de o noapte al lui Margot), Nelu, atletul, Mielu, hoțul de aur și bijuterii, Nae, spărgătorul, Gigi, „întreținutul ciclovinelor”, madam Roza (altă matroană), unchiul Șmil (vânzător de mărunțișuri) și Lya, „cântăreața de local mare, care își omora timpul liber aici, între hoți de buzunare și apași.”. Plus mai puțin meteoricul Ianinas, patronul prostituatelor („grec și albanez, puțin tătar și ceva armean”).

Pitorescul numelor și al mediului, respectiv al personajelor, nu salvează această melodramă de impresia de expediere și de stil căznit, prețios (gen „Între cele două fețe și peste ele se așezase voalul uitării”).

Isac Peltz – *Calea Văcărești* (1933)

Frescă etnică și socială a ghetoului bucureștean, în speță a mahalalei evreiești a Văcăreștilor, romanul lui I. Peltz are în centru drama unei familii care evident are funcție de reprezentare a întregii colectivități a cartierului mărginaș, respectiv a condiției marginalității. Înrudit cu romane precum *Maidanul cu dragoste* sau *Groapa* (ba chiar cu asemănări precum aceea dintre Ficu și Iacov, personajul lui G.M. Zamfirescu), *Calea Văcărești* descrie într-un ritm destul de rapid viața sârmanilor din arealul amintit dinaintea, din timpul și de după primul război mondial, în tușe puternice, realist-naturaliste, cu un halou de lirism și cu multă compasiune.

Numele proprii sunt semnificative sub două aspecte. Cel dintâi are legătură cu coloratura semitică a cărții și arată încă o dată importanța pe care o are onomastica personajelor în determinarea apartenenței lor la o anumită

categorie, socială sau etnică. Așa cum în romanele S.F. numele sfidează nomenclatoarele prezentului (vezi Felix Aderca, *Orașele scufundate*, de exemplu) ori în romanele istorice numele trimite la epoci revoluate, conferind o parte din specificitatea temporală, spațială etc., în romanul de față unul din indiciile referitoare la originea, limba și tradiția culturală a personajelor îl reprezintă numele proprii. De aceea nu e deloc de mirare să dăm de nume precum: Fisch (inginer bogat), Esther (croitoreasa, căreia Veta, slujitoarea, îi spune „cucoana Stera”), Haike (sora croitoresei), Sami (negustor de cămăși), Leibu (unul din fii lui Haike), Ficu (fiul Estherei), Leia (capul familiei, mama Estherei), madam Feferkrant („cea mai respectată pețitoare din cartierul Văcărești”), Haimsohn (farmacist), Mordhe (negustor, soțul decedat al Leiei), Paul (băiat de prăvălie, apoi plasator de produse, frate cu Esther, Haike etc. – unul din puținii membri ai acestei comunități care nu poartă nume „etic”), Rubin (alt frate, perier), Șternbaum (doctor), Șteinberg (alt doctor), Albert Zwabel (negustor de antichități și președinte al Templului „Baron de Hirsch”), Moriș (fratele cel mare al Estherei etc.), madam Sura (negustoreasa de găște), Ștromer (doctor), Jenta (soția lui Paul), Șoifer (soțul Estherei, tatăl lui Ficu, chelner), Alfred (bătaș, fiul cel mic al Surei), madam Katz (văduvă senilizată), Hună („artist”), Berg (rabin), Moise (plasator), Mendl (croitor), Hascal (croitor), Grun Berl (doctor), Abramovici (tatăl unei fete de măritat), Rubinștein („maestrul de ceremonii al societății filantropice *Credința noastră*”), Feldman (croitor), Zurăh (covrigar), Fany (o nevastă), Șulăm Șoț (soțul surorii lui Esther, Haike), Flam (bătrân talmudist), Rahmil (băcan surd), Kramer (croitor pitic), Idl (angajatul băcăniei lui Rahmil), David (fiul cel mare al lui Haike), Rebeca (prima soție a lui Rubin – dar apare la un moment dat și sub numele Renée), Kalman (tipograf, poet, orator), Naftule (lucrător tipograf), Ety Bercovici (fica doamnei Bercovici, va deveni a doua soție a lui Rubin), Șloim Haiman (fiul cărpaciului Haiman), Faibiș (tinichigiu), Șaiman (fost figurant de teatru), Dina (sora Leiei), Simon (fiul Dinei), Isac Cearnă (soțul lui „madam Cearnă”, cea care ține cărciuma cea mai frecventată a cartierului), Șapșa Șapcalovici (chelner, „președintele *Societății chelnerilor și personalului alimentară*”), Altman (contabil), Golda (negustoreasa de găște), Feighe (o femeie din mahala), Topf (rubedenie a familiei Bercovici), Kleinman (fabricant de perii), Dudl (fiul cel mic al croitorului Șaiman), Landau (rabin), Ghidale (ajutor de intendent la Filantropia, apoi escroc), Mali (nebuna cartierului), Miți (protituată, verișoara lui Ety Bercovici), Rosenthal (medic), Oiișie (moș, frate mai mare al Leiei), Ioil (retardat, fratele lui Șulăm), Saly și Marală („fete plimbărețe”), Velvl (chelner care servește pe Lipsani, dar care își ia numele „Pierre” pentru că îi admiră pe francezi și îi urăște pe germani – și pe tema schimbării numelui e ironizat de oamenii din Văcărești), Zipră (coșoată), Tevel (bărbier), Haimovici („tânăr profesor de

gimnaziu, ebraist”, sionist), Leibman (lucrător socialist), Vechslerman, zis Veniamni (presupusă iscoadă între socialiști).

Mai puține sunt numele, respectiv personajele de origine românească, în fond proporțional cu minoritatea din mahalaua evreiască: Veta (slujnica familiei din centrul cărții), Matei (vărul Vetei), Gruescu (un doctor), Leontescu (alt doctor), Micu (numele a doi frați, plasatori escroci), Moșeanu (fost anarhist, liber-cugetător), Fănel (fiul lui Moșeanu), Mișu și Nae (funcționari la primărie), Ionel (șef de secție de poliție), Marcel (funcționar la Banca Marcovici), Ionel și Tănăsul (tineri pierde-vară), Prun (inginer), Marcu (lucrător socialist), Margareta (prostituata care-l inițiază pe Ficu).

Al doilea aspect semnificativ: într-o lume semiînchisă, semi-urbană și a marginalilor, frecvența și plasticitatea poreclelor sunt crescute. Lumea e plină de răutate și „arată cu degetul” imediat, marcând prin porecle caracteristica vizibilă, ridicolă sau gravă, a celor mai pitorești locuitori ai ghetoului. Rubin e poreclit „Pardon”: „Vorbind, înghițea mereu – un vechi tic nervos de care nu se putea dezobișnui – cum i-a fost cu neputință toată viața să rostească o frază fără a mai adăuga și un răsunător: pardon! În atelier, ucenicii îi vesteau sosirea astfel: – Vine Pardon!” O fostă clientă a lui Paul, o văduvă care încearcă, fără rezultat, să-l ia de

bărbat, e supranumită de către mama lui, Leia, „curtezana”. Nepotul unui bragagiu albanez, bănuț a fi capul unei bande în Macedonia, e creionat astfel: „lat și urât, băiatul avea un cap plin de pete albe. Mahalaua îl poreclise *iapa râioasă*.” Patronul sălii de dans de la „Pomul verde” e poreclit „Știrbul”, este evident de ce. Ghicitoarea cartierului e cunoscută drept „Cocoșata”, iarși din motive lesne de înțeles. „Lunganul fără căpătâi” Sacintors își datorează porecla faptului că „evreu, trecuse la creștinism”; pitorescul personajului e accentuat de faima unei imagini controversate: e considerat deopotrivă „practicant religios și ateu, socialist și polițist, francmason și libertar, după fantezia unora și altora...”. „Kleinman se afla de ani de zile sub stăpânirea tiranică a unei idei fixe: întrebuițarea măturii scurte, în locul periei, duce la sapă de lemn industria sa. Acum, omul dezvolta, ca de obicei, subiectu-i drag: – Vă rog să mă credeți: măturica ne omoară! (...) Clienții izbucneau în hohote, patronul se scuza și peirerul pleca trântind ușa. Fu poreclit Kleinman-Măturică.” Șeful muzicii de la nunți, evident țigan, e numit „Mămăligă Balaoacheșu”. Lui Rubin „nu-i plăcea să vină în Traian din pricina lui Șulâm, care-l botezase „Rubin face planu” – aducă Rubin se pregătește să-și tapeze sora.” Un celebru lăutar are porecla „Nae Ține-bine...”.

